

ВСТУП

Проблема єдності Церкви досі є актуальною не лише з екуменічної перспективи, а й у контексті ідеї самоправності Української Греко-Католицької Церкви. Перебуваючи у дискурсі двох великих християнських традицій, давня Київська Митрополія здобула великий досвід співіснування в різних культурних соціумах. Пошуки ідентичності тісно пов'язані із зустріччю «власного» та «іншого», а діалог, який не проходить під гаслом «розмежування» та «відчуження», зміцнює власну тотожність, толеруючи іншого.

Проблема єдності Христової Церкви залишається актуальною впродовж XIX – середини XX ст. Митрополит Андрей Шептицький та патріарх Йосиф Сліпий акцентували увагу на єдності Церкви. Роздумуючи над самосвідомістю своєї Церкви, обидва предстоятелі звертали увагу на потребу плекання притаманних Сходу літургійних звичаїв.

Підписання Берестейської унії (1596 р.) стало каталізатором для пожвавлення релігійного життя, однак не уникло роз'єднання Київської Митрополії на дві частини: унійну і не-унійну – православну.

На сьогоднішній день ми маємо достатню кількість джерел, досліджень, які допомагають нам пізнати діяння головних осіб Берестейської унії, а також суперечливих ідейних моментів тодішньої доби. Подія, яка відбулася більш ніж чотири століття тому, й досі залишається дискусійним питанням.

Берестейська унія (1596 р.), хоча і укладалась з наміром відновити первісне сопричастя між Царгородом і Римом, все ж по-іншому інтерпретувалась православними та католиками. Підпорядкування Римському престолу із збереженням східнохристиянських обрядів та свого церковного права й визначили в кінцевому підсумку новий еклезіальний статус Київської Митрополії.

Проблема єдності Христової Церкви є надзвичайно актуальна в наш час, адже по сьогоднішній день ведеться протистояння у свідомості багатьох християн східної традиції. Саме слово «унія» в них закріпилось як слово негативного значення. У зв'язку з цим ми в нашій праці розпізнаємо те, як розуміли «унію» її творці.

Основним джерелом для написання нашої праці служитимуть листи між Іпатієм Потієм і князем Константином Острозьким, а в подальшому – листування з Кліриком Острозьким. На основі листів ми окреслили основні теми в проблематиці єдності Христової Церкви. Ми звернулися й до інших творів Іпатія Потія, щоб розкрити тему єдності Церкви в аспекті богословських відмінностей. Зокрема, ми звернемось до твору Іпатія Потія «Унія греків з костелом римським», щоб підтвердити наведені аргументи Іпатія Потія у листуванні з Кліриком. Також ми використали твір Потія «Гармонія або конкордація віри».

Ще одним додатковим джерелом є праці українського історика та дослідника Кирила Студинського. Особливо цінною для нас буде його праця, присвячена дослідженню полеміки між Потієм і Кліриком.

У роботі використано напрацювання православних та католицьких авторів. Саме аналітично-синтетичні дослідження останніх десятиріч стали методологічною основою дипломної праці. У праці застосовується метод порівняльного аналізу. Для того, щоб бути об'єктивними у висвітленні поставлених перед собою завдань, в деяких питаннях ми спиратимемося на спеціалізовані дослідження окремих авторів. В історичних питаннях ми опиратимемося на дослідження таких науковців: Б. Гудзяка, С. Плохія, Н. Яковенко, М. Грушевського, І. Хоми, І. Шевченка, П. Яременка, І. Савицького, С. Сенік, А. Пекара, І. Назарка, В. Щурата; в питанні аналізу листів між Потієм і Кліриком – на дослідження: І. Мончака, С. Савченка, І. Паславського, М. М. Соловія, Б. Гудзяка, А. Іщака, К.

Студинського, певну інформацію щодо нашої тематики братимемо з деяких видань УБНТ «Богословія» та із «Записок ЧСВВ».

Хронологічні рамки праці охоплюють період від Берестейської унії до початку XVII століття. Така періодизація дає змогу детальніше простежити унійну полеміку між Потієм і Кліриком. В окремих випадках розглядатимемо приклади із XVI століття, аби краще зрозуміти тогочасний стан Унійної Церкви.

Об'єктом дослідження дипломної роботи є унійна полеміка між Іпатієм Потієм і Кліриком Острозьким, а предметом – єдність Церкви у свідомості Потія і Клірика. Відповідно сформульовано й мету праці – проаналізувати, як розуміли єдність Церкви, плануючи унію з Римською Церквою, І. Потій і К. Острозький.

Дана дипломна робота складається з двох розділів. У першому розділі представлено історичне підґрунтя періоду, який ми досліджуємо. Зокрема, розглядаються передумови унійної полеміки. Перший пункт присвячено дослідженню полеміки навколо підписання Берестейської унії, в ньому ми намагатимемось окреслити передумови виникнення полеміки навколо підписання Берестейської унії. Другий пункт – участь Іпатія Потія у підписанні Берестейської унії. В цьому пункті ми частково спробуємо висвітлити життя і діяльність Адама Потія. Третій пункт – ідентифікація особи Клірика Острозького, зокрема ми наведемо різні гіпотези щодо того, хто приховався за псевдонімом Клірик Острозький, а також представимо діяльність Острозької академії.

Другий розділ «Еклезіологічна полеміка Іпатія Потія і Клірика Острозького» складається з трьох пунктів. Перший пункт – унія як засіб реалізації єдності Церкви. Ми спробуємо показати дві сторони бачення Берестейської унії, а також дослідити питання, чи унія послужила для реалізації єдності Церкви. Другий пункт – єдність Церкви в аспекті богословських відмінностей Східної та Латинської Церковної традиції. Тут розглянемо, чим керувався Іпатій Потій, приймаючи умови Берестейської унії, і позицію Клірика Острозького щодо таких умов. У цьому пункті ми порівняємо відмінні погляди Іпатія Потія і Клірика Острозького на можливість єдності Церкви за умов богословських відмінностей між Східною та Латинською традиціями. Третій пункт – влада Римського єпископа на служінні єдності Церкви. Зокрема, розглянемо, як саме розуміли владу Папи Римського Потій і Клірик. Також спробуємо розглянути ставлення Потія і Клірика до влади папи Римського в аспекті служіння єдності Церкви.

У процесі пошуку літератури довелося зіткнутися з певними труднощами. Зокрема, опрацьовані книги та публікації часто взаємно заперечують одна одну, дуже однобоко та суб'єктивно висвітлюючи певні історичні чи богословські аспекти теми, яку розглядаємо. Негативно позначилась на якості праці відсутність попередніх досліджень щодо аналізу листів між Потієм і Кліриком. Дане дослідження не має на меті всесторонньо та вичерпно висвітлити дану тему, але представляє певну спробу накреслити напрямки для подальшого дослідження.

ВИСНОВКИ

З метою кращого і всебічного висвітлення запропонованої теми, працю поділено на два розділи, перший із яких є основою для розуміння другого. Перший розділ вводить нас у розуміння унійної проблематики в Київській Митрополії кінця – XVI початку XVII ст. Представлено життя і діяльність Іпатія Потія, а також здійснено спробу ідентифікації

особи Клірика Острозького. У другому розділі проведено аналіз полеміки між Іпатієм і Кліриком в контексті окресленої тематики.

Ми зосередилися на питанні єдності Христової Церкви, яке розкрили, опираючись на такі теми: унія як засіб реалізації єдності Церкви, єдність Церкви на тлі богословських відмінностей між Східною та Латинською традиціями, влада Римського єпископа на служінні єдності Церкви.

Іпатій Потій відстоював позицію, що Київська Церква приступаючи до унії з Римом, в жодному разі не стала частиною латинської Церкви. Однак, визнаючи насамперед основний принцип покликання християн до життя однією вірою та в одній спільноті, не вагалася прийняти Унію з Римом.

Клірик Острозький мав інше бачення того, що сталося 1596 року в Бересті. Він зосереджував увагу насамперед на внутрішньому житті Церкви, а таким чином остаточно втратив цілісний погляд на Церкву. Клірик в своїх листах до Потія відстоював думку, що не потрібно у Церкві єдиної влади. Натомість в Потія не зовсім чітко обґрунтовано самостійне управління Церквою відмінної традиції. Також Потій не чітко висвітлив питання взаємодоповнення відмінних богословських традицій в умовах єдності Київської Митрополії з Римом.

Слід відзначити, що Іпатій Потій у полеміці з Кліриком Острозьким насамперед акцентував на практичному з'ясуванні своїх поглядів на Церкву, ніж на теоретичних міркуваннях або наукових розробках церковного вчення.

Клірик Острозький вважав що, Берестейська унія не була засобом для реалізації єдності, а навпаки, через прийняття унії відбувся розкол Руської Церкви. Натомість Потій чітко зазначав в своїх листах до Клірика, що, по-перше, Київська Митрополія рішенням Берестейської унії потвердила те, що ніколи не розривала сопричастя з Римським престолом, по-друге, Руська Церква повинна зберегти свій помісний характер і обрядову індивідуальність. Ми дослідили, що Берестейську унію бачили по-різному: Римська курія, польська, грецька і московська ієрархії. Також, на жаль, унію розуміли по-різному в самому середовищі Київської Митрополії. Ніхто, окрім Потія, не розумів Берестейську унію як поєднання двох помісних Церков.

У контексті полеміки між Кліриком та Потієм, з боку першого були звинувачення у зреченні Потієм своєї власної традиції і прийняття догм Римо-католицької Церкви. У висновках дослідження, ми можемо ствердити, що ці звинувачення були безпідставні, оскільки Іпатій Потій усвідомлював догматичні розбіжності, про що свідчать Берестейські Артикули.

Ми зауважили, що дослідники православного світу вважають, що Іпатій Потій не дооцінив догматичних відмінностей Східної та Латинської церковної традиції. Натомість Греко-Католицькі дослідники стверджують, що він вважав, що вони не є достатніми для відчуження у вірі і що розвиток їх можливий буде тільки в майбутньому підписуючи Берестейську унію.

Щодо пояснення зверхності у Церкві, Клірик вважав, що не потрібно видимої голови Церкви, і влада Римського єпископа не є на служінні єдності Христової Церкви.

Натомість Потій зауважував, що таке пояснення виникло від того, що Клірик не дотримувався святоотцівської традиції у цьому питанні. Аналізуючи листи Потія, ми зауважили, що він вважав владу Римського єпископа на служінні єдності Христової Церкви, бо пояснював владу папи Римського виключно за біблійними принципами.

Дана праця не претендує на звершеність, оскільки це лише спроба часткового

дослідження з метою подальшого глибокого вивчення. Дана тема потребує серйознішого та ширшого опрацювання, ми ж намагались накреслити певні напрямки, у яких могло б проходити це дослідження. Наша праця – це лише мінімальний вклад до ширшого вивчення полеміки між Іпатієм Потієм і Кліриком Острозьким.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. Історичний контекст унійної полеміки	
1.1. Полеміка навколо підписання Берестейської унії.....	7
1.2. Участь Іпатія Потія у підписанні Берестейської унії.....	14
1.3. Ідентифікація особи Клірика Острозького.....	21
РОЗДІЛ 2. Еклезіологічна полеміка Іпатія Потія і Клірика Острозького	
2.1. Унія як засіб реалізації єдності Церкви.....	27
2.2. Єдність Церкви в аспекті богословських відмінностей Східної та Латинської Церковної традиції.....	33
2.3. Влада Римського єпископа на служінні єдності Христової Церкви	39
ВИСНОВКИ.....	48
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	51